

„Nors tai gali skambėti kiek romantizuotai, tačiau kai kurie miesto aplinkos tyrėjai laikosi nuomonės, kad pilnavertis žmogaus gyvenimas mieste yra neatsiejamas nuo viso emocijų spektro. Švarus, puikiai funkcionuojantis, technologiškai pažangus, socialinių atskirčių nedemonstruojantis miestas, spėčiau, daugeliui yra idealios urbanistinės terpės vaizdinys“, - teigia architektūros istorikas Vaidas Petrusis.

Pasak Kauno technologijos universiteto Statybos ir architektūros fakulteto (KTU [SAF](#)) doc. dr., Architektūros ir urbanistikos tyrimų centro vadovo V. Petrusio, tokį miestą kuria „ūkiška“ urbanistika, besiremianti fundamentalia taisykle: nauja reiškia gražu.

Tačiau išimtinai pozityvi, sakykime, netgi savaip tobula erdvė pasaulį nuspalvina tik vieno spektro spalvomis. Paradoksalu, bet daliai žmonių čia pritrūksta erdvės vaizduotei, šio tokio emocinio sukrėtimo – to, ko paprastai tikimasi iš meno ir kultūros. Pampirštame, kad architektūra taip pat yra menas.

Kaip ir bet kuris kitas menas, ji turi potencialą, o, ko gero, ir pareigą, kelti egzistencinius klausimus, žadinti įvairialypes emocijas.

„Mano įsitikinimu, būtent ieškodami emocinio iššūkio turistai bando įveikti savąsias klaustrofobijas: leidžiasi į siauras katakombas, kyla į katedrų kupolus, mėgina patekti ant dangoraižių stogų. Matyt, būtent dėl to žmones traukia ir pramoninės erdvės – ne visai tobulos, su grubiais paviršiais, neįprastomis faktūromis ir formomis“, – svarsto jis.

Vieta su charakteriu

V. Petrusio teigimu, žvelgiant praktiškai, skaičiuojant eksploatacijos kaštus, pramoninės erdvės, regis, turi didžiausią potencialą veikti taip, kaip ir buvo sumanytos – tęsti gamybinę, logistinę ar panašią komercinę veiklą. Kultūra, ko gero, tik itin retais atvejais gali pasiūlyti pelningesnę sprendimą.

„Visgi architektūros srityje meninė dimensija atsiskleidžia per nestandartinius sprendimus, netikėtus erdvių ir funkcijų derinius. Kartais tie deriniai gali būti netgi laikini, transformuojantys įprastą suvokimą apie pastatą kaip objektą, turintį aiškia, atpažįstamą funkciją. Akademinuose darbuose netikėto erdvės panaudojimo reiškinys neretai vadinamas *heterotopija*. Tai savotiška begalinio funkcinio potencialo utopija“, – dalijasi jis. Viena iš puikių iniciatyvų, sulaukusi gana plataus visuomenės atgarsio – „Kauno energijos“ organizuotas „Transformacijų“ festivalis, kuris kelioms dienoms Petrašiūnų elektrinę Kaune pavertė garsu ir vaizdais pulsuojančiu meno kūrinium. Net jei tai laikinas meninis projektas, tokie urbanistiniai nuotykių yra būtini kuriant gyvybę pulsuojančią miestą.

„Nėra abejonės, kad naujai pastatytas objektas tiksliau atitinka užsakovo suformuotą funkcinę viziją. Adaptuojamos ir pritaikomos erdvės kelia papildomų iššūkių, tačiau tuo pat metu gali paskatinti nestandartinius sprendimus. Dažnai apie tokias erdves sakome: tai vieta su charakteriu“, – pastebi architektūros istorikas.

Verta paminėti, kad senieji pastatai neretai atsineša simbolinę krūvį ir istoriją. Pavyzdžiui, naujai kuriamas Nacionalinis architektūros institutas įsikurs buvusiuose Kauno centrinio

pašto rūmuose. Pats pastatas yra kultūros vertybė, tautinio tarpukario modernizmo etaloninis pavyzdys, taigi kartu ir savotiškas architektūrinis eksponatas.

Pasak V. Petrulio, įprastai teritorijų transformacijos dinamika apibūdinama kaip gentrifikacija. Pirmieji erdvės potencialą neretai „užuodžia“ meno kūrėjai ir kitos kūrybinės iniciatyvos, įsikurdamos nestandartinėse, jų veiklos neribojančiose, socialinio profiliavimo nepalietuose erdvėse. Dažniausiai šios vietos stokoja tradiciškai suvokiamo reprezentatyvumo, todėl čia būna žemesnės nuomos kainos.

„Taigi, svarbiausi kriterijai – erdvės charakteringumas, socialinis ir funkcinis lankstumas bei savotiškas socialinis paribys, lemiantis mažesnes kainas. Vėliau ši vieta tampa kultūrinės traukos centru, kuris natūraliai pritraukia turistus, čia kuriasi galerijos, susiformuoja nauja kokybė“, – pažymi jis.

Tiesa, gentrifikacija turi ir savo tamsiąją pusę. Paprastai seniesiems teritorijos gyventojams išaugusios kainos tampa finansiškai sudėtinga našta.

„Bilbao efektas“

Pasak V. Petrulio, klasikinis pavyzdys, kaip atgaivintos erdvės gali keisti ne tik konkretaus pastato, bet ir viso miesto identitetą – Bilbao miestas, kuriame pastačius žymaus architekto Frenko Gerio suprojektuotą Gugenheimo modernaus meno muziejų, reikšmingai padidėjo turistų srautas į iki tol retai lankomą, savo industrinį potencialą praradusį miestą. Su nauju pastatu siejamas miesto atsigavimas buvo pastebėtas tarptautinėje bendruomenėje ir pavadintas „Bilbao efektu“.

„Vėliau šį efektą, statant imponantiškos architektūros kultūros paskirties objektą, bandė atkartoti ne vienas miestas. Lietuviškame kontekste visiškai nesenas ir, ko gero, visai sėkmingas „Bilbao efekto“ pavyzdys – Stasio Eidrigevičiaus muziejus Panevėžyje, kurį suprojektavo architektų kolektyvas „IMPLMNT architects“. Akinančiai baltas, asketiškas kubas tapo architektūriniu įvykiu, patraukusiu ne tik panevėžiečių, bet ir platesnės auditorijos dėmesį“, – sako jis.

Architektūros istorikas dalijasi, kad tarptautiniame kontekste vienas žinomiausių industrinių erdvių ir kultūrinės funkcijos derinių – „Tate Modern“ galerija Londone, kurią Šveicarijos architektų biuras „Herzog & de Meuron“ įkurdino buvusioje elektrinėje. Tokio žinomumo įstaigos įsikūrimas konvertuotame pastate prisidėjo prie konversijos ir kultūros sąveikos įvaizdžio formavimo.

„Ne mažiau mano mėgstamas pavyzdys, kurį laisvai išvertus būtų galima pavadinti „Pakylėta linija“ (angl. *The High Line*), tai Niujorke ant buvusių geležinkelio bėgių platformos įkurtas parkas. Projekto autoriai, architektūros biuras „Diller Scofidio + Renfro“, pasiūlė urbanistinį scenarijų, pagal kurį praeitis nėra ištrinama, bet perkuriama šiuolaikinio miesto gyvenimo kontekste“, – pasakoja V. Petrulis.

Jo teigimu, tokių pavyzdžių rasime kone kiekviename didesniame Europos mieste. Ne išimtis ir Lietuva. Viena plačiau žinomų konversijų – buvęs Lukiškių kalėjimas Vilniuje.

Rajonai nebėra paraštėse

Paklaustas, kokias neišnaudotas erdves Kaune (ir ne tik) V. Petrulis mato kaip turinčias potencialo tapti naujais renginių centrais, jis linksmai pastebi, kad kaip tokią erdvę mato ir savąjį KTU Architektūros ir statybos institutą (ASI). Pasak jo, čia esama neišnaudoto potencialo, pusiau industrinės romantikos.

„Na, o jei šiek tiek rimčiau, Kauno istoriniai rajonai nebėra visiškose paraštėse. Šančiai, Vilijampolė, Žaliakalnio dalis tarp Savanorių pr. ir Jonavos g., kurią kartais simboliškai vadinu darbininkų Žaliakalniu – visos šios miesto dalys jau turi savotiško prestižo, tad vargu ar jas būtų galima laikyti nepatraukliomis. Nors čia vis dar apstu gatvelių ir užkaborių, kurie mažiau išpuoselėti“, – dalijasi jis.

Šiek tiek įdomesni – Petrašiūnai. Jų gamtinis potencialas – Nemunas, Kauno marios, Pažaislio šilas – gana stipriai kontrastuoja su istoriškai susiklosčiusiu industriniu rajono charakteriu. Žvelgiant iš šių dienų perspektyvos, tokia gamtos ir pramoninės romantikos dermė yra puikūs „ištekliai“ rajono konversijai į madingą mišrios paskirties teritoriją, apjungiančią kultūros industriją ir pramonę. Galbūt taip ir neįvyks, tačiau ši teritorija turi savo charakterį.

Pasauliniu mastu, lietuviški geografiniai atstumai yra itin maži, tad atsižvelgiant į vis populiarėjantį nuotolinį darbą, mažesniuose miesteliuose galima išžvelgti potencialo.

„Nišinių kultūrinių erdvių kūrimas potencialiai galėtų pritraukti daugiau žmonių, kuriems artima dar XX a. pradžioje architekto Ebenezerio Hovardo suformuota „miesto ir kaimo santuokos“ idėja. Galbūt šiuo metu kuriamas „Dingusio štetlo“ muziejus turės teigiamą įtaką Šiluvos miesteliui. Tiesa, lietuviškuose miesteliuose, ko gero, egzistuoja šio tokio visuomenės konservatyvumo, kuris gali būti nepalankus kultūrinėms iniciatyvoms“, – pastebi architektūros istorikas.

Žmonės traukia žmones

V. Petrulio teigimu, vienintelė ir aiškiausia priežastis, kas trukdo tokioms erdvėms atgimti – demografija. „Įsivaizduokime, kad mūsų ne trys, o penkiolika milijonų. Spręstume visiškai kitokias problemas, o miestai taptų pilnesni gyvybės ir įvairovės“, – pažymi jis.

Galų gale, tai, kas daro vietą patrauklią žmogui, yra pats žmogus. Žmonės traukia žmones. Tad kol kas ta kauniečių dalis, kuri ieško vietos su charakteriu, vietos, kuri būtų daugiau nei tik funkcionali būsto dėžutė, telkiasi Senamiestyje, Naujamiestyje, Žaliakalnyje, pastarajame netgi bandydama atsikasti Ažuolyno ir tik nedrąsiai žvalgydamasi į kitus istorinę vertę turinčius rajonus.

Kad Petrašiūnai įgautų naują kryptį, tereikia, jog pelnas iš būsto būtų didesnis nei iš pramonės angarų, kurie, techniškai žiūrint, gali būti perkelti kitur. Tam reikia žmonių, kurių gyvenimo būdui būtų artimos tokio pobūdžio teritorijos.

Pasak V. Petrulio, mažiau istoriškai reikšmingi ar estetiškai patrauklūs industriniai objektai visuomet bus potenciali alternatyva. Šiaurės Europos šalyse šiuo metu ryški „negriovimo“

tendencija, grindžiama ekologiniais sumetimais. Energija, kuri buvo sunaudota statybai, vadinama „pilkąja energija“, ir siūloma jos nešvaistyti.

„Nepaisant to, visuomet atsiras argumentuojančių, kad naujos technologijos leidžia sukurti erdves, kurios energetiškai ir funkciškai bus efektyvesnės. Ir jie bus teisūs“, – teigia jis.

Žinomas šiuolaikinis architektas Reineris De Graafas savo knygoje „Keturišios sienos ir stogas“, kalbėdamas apie šiuolaikinę architekto profesiją, yra labai pesimistiškas – architektūra, anot jo, tėra komercijos ir politikos tarnaitė.

Tačiau, jeigu manome, kad architektūra yra meno, o ne tik inžinerijos ir komercijos rūšis, tuomet mes kalbame apie architektūros keliamas emocijas, apie gilesnę dimensiją, apie erdvės, kuri padeda ugdyti prasnę ir tapatybę, priklausymą. Ir, ko gero, būtent šios dimensijos nebelieka naujojoje, komercinėje architektūroje, kuri yra patogi ir efektyvi tarsi tefloninis paviršius.

Praeitis - neįpaveldinta

„Kaip architektūros istorikas nuoširdžiai tikiu, kad būtent istorinės erdvės, kurios yra išlaikę charakteringumą, kurios betarpiškai kyla iš vietos tradicijų, medžiagų, technologijų, yra būtent tos, kurios formuoja gilų ryšį su aplinka. Dar daugiau, palaikau nuomonę, kad miestų grožis atsiskleidžia ne tik paveldo objektuose, bet ir praeityje, kuri yra neįpaveldinta.

Tarkim, industrinių teritorijų netikėtumuose, užkaboriuose, spontaniškame gamtos ir betono santykiuje, emocijų skalėje, kuri praplečia gyvenimo patirtis. Komercinis architektūros sterilumas yra universalus, o erdvės netobulumas – individualus ir charakteringas. Tokias erdves „medžioju“ keliaudamas. Tikiuosi, kad tokių pastatų ir vietų išliks ir Lietuvoje“, – svajoja V. Petrulis.

Anot jo, svarbu, kad architektūra ir paveldas, net ir turėdami istorinį kontekstą, tuo pat metu nėra muziejus. Tai gyvos erdvės, kurioms surandame funkciją, kurias įaudžiame į savo institucijos gyvenimą. Tai iššūkis, bet tik būtent toks yra kelias. Kūrybiškos transformacijos kelias. „Senajai architektūrai reikia kantrybės, tolerancijos. Reikia netgi meilės, kad galėtum priimti jos užgaidas. Kaip tik to ir norėčiau palinkėti“, – dalijasi architektūros istorikas V. Petrulis.

